

FEYK YANGILIKLAR FENOMENI TARIX VA TARAQQIYOT

Qo'qon Davlat Universiteti talabasi Isroilova Nozima

O'qituvchi: Jamoliddin Xudoberdiyev

Annotatsiya Maqola feyk yangiliklar fenomenining paydo bo'lishi, rivojlanish jarayoni va jamiyat hayotiga ta'siri haqida tahliliy nuqtai nazardan yoritadi. Asosiy e'tibor feyk yangiliklarning tarixiy ildizlari, ularning tarqalish mexanizmlari, shuningdek, zamonaviy axborot makonida ularning ijtimoiy, siyosiy va madaniy oqibatlariga qaratilgan. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning feyk yangiliklar tarqalishidagi roli ham ko'rib chiqiladi. Feyk yangiliklarga qarshi kurashish va ularni aniqlash usullari ham tahlil qilinadi. Feyk yangiliklarning jamiyat ongiga va axborot madaniyatiga ta'sirini tushunishga yordam beradi hamda kelajakda samarali axborot siyosatini shakllantirishda foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar Feyk yangiliklar, Axborot manipulyatsiyasi, Tarixiy rivojlanish, Raqamli media, Ijtimoiy tarmoqlar, Axborot madaniyati, Jamiyat va ong, Axborot xavfsizligi

Аннотация В статье с аналитической точки зрения освещено возникновение феномена фейковых новостей, процесс его развития и влияние на жизнь общества. Основное внимание уделяется историческим корням фейковых новостей, механизмам их распространения, а также их социальным, политическим и культурным последствиям в современном информационном пространстве. В последние годы также рассматривается роль цифровых технологий и социальных сетей в распространении фейковых новостей. Также анализируются методы борьбы и обнаружения фейковых новостей. Фейковые новости помогают понять влияние новостей на общественное сознание и

информационную культуру и могут быть полезны при формировании эффективной информационной политики в будущем.

Ключевые слова Фейковые новости, Манипулирование информацией, Историческое развитие, Цифровые медиа, Социальные сети, Информационная культура, Общество и сознание, Информационная безопасность.

Abstract The article covers from an analytical point of view the emergence of the phenomenon of fake news, its development process and its impact on the life of society. The main focus is on the historical roots of fake news, the mechanisms of their spread, as well as their social, political and cultural consequences in the modern information space. In recent years, the role of digital technologies and social networks in the spread of fake news is also considered. Methods of combating and detecting fake news are also analyzed. Fake news helps to understand the impact of news on public consciousness and information culture and can be useful in the formation of effective information policy in the future.

Keywords Fake news, Information manipulation, Historical development, Digital media, Social networks, Information culture, Society and consciousness, Information security.

Kirish

Bugungi kunda axborot makoni nafaqat tezkor, balki murakkab va ko'p qirrali xususiyatga ega. Internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bilan odamlar axborot olishda avvalgidan ancha erkinlikka ega bo'lgan bo'lsa-da, shu bilan birga yangi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Ulardan eng dolzarb va xavfli bo'lganlaridan biri – feyk yangiliklar, ya'ni haqiqatga to'g'ri kelmaydigan, lekin odamlar ongida noto'g'ri tushuncha va qarashlarni shakllantirishga qaratilgan ma'lumotlar. Feyk yangiliklar fenomeni bugungi jamiyatda katta ahamiyatga ega bo'lib, u siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tarixiy nuqtai nazardan qaralganda, feyk yangiliklarning ildizlari yangi davrga xos bo'lmagan, balki insoniyat tarixining turli davrlarida axborotni manipulyatsiya qilish harakatlari mavjud bo'lgan. Ammo zamonaviy davrda bu fenomen yangi bosqichga ko'tarildi, chunki raqamli texnologiyalar, internet platformalari va ijtimoiy tarmoqlar axborot tarqalishini avvalgidan ancha tezlashtirdi va uni kengroq auditoriyaga yetkazdi. Feyk yangiliklar tarqalishi nafaqat texnologik jarayon sifatida, balki jamiyatning axborot madaniyati, ijtimoiy ong va qaror qabul qilish jarayonlariga bevosita ta'sir qiluvchi hodisa sifatida ham o'rganilmoqda.

Feyk yangiliklarning jamiyat hayotidagi salbiy oqibatlarini ham katta e'tibor talab qiladi. Ular odamlarning ongini manipulyatsiya qilish, noto'g'ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo'lish, ijtimoiy nizolar va siyosiy mojaro xavfini oshirish kabi ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, siyosiy jarayonlarda va jamoatchilik fikrini shakllantirishda feyk yangiliklar kuchli vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Bu fenomenning ijtimoiy, madaniy va ma'naviy ta'sirini aniqlash, ularning tarqalish mexanizmlarini o'rganish va feyk yangiliklarga qarshi kurash strategiyalarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Feyk yangiliklar fenomenini tarixiy rivojlanish kontekstida tahlil qilish, ularning zamonaviy axborot makonidagi o'rni va ta'sirini aniqlash hamda bu fenomenning jamiyat hayotiga salbiy oqibatlarini o'rganishdir. Feyk yangiliklarning tarqalish mexanizmlari, ularni aniqlash usullari, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayonga ta'siri ham ko'rib chiqiladi. O'quvchiga feyk yangiliklar hodisasi haqida chuqurroq tushuncha berish, ularning kelajakdagi axborot siyosatiga ta'sirini baholash va axborot madaniyatini rivojlantirishga yordam berish vazifasini bajaradi.

Asosiy qism

Feyk yangiliklar fenomeni nafaqat bugungi kunda, balki tarix davomida turli shakllarda mavjud bo'lgan. Tarixiy nuqtai nazardan qaralganda, odamlar axborotni manipulyatsiya qilish va noto'g'ri ma'lumot tarqatish orqali o'z manfaatlarini ilgari surish harakatini qadimdan amalga oshirib kelgan. Masalan, siyosiy yoki diniy nizolar

davrida har ikki tomon ham ommaga noto'g'ri yoki qisman haqiqatga mos kelmaydigan ma'lumotlar yetkazgan. XVII-XIX asrlarda gazetalar, risolalar va plakatlar orqali tarqatilgan yolg'on yoki manipulyativ axborotlar odamlarning qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynagan. Feyk yangiliklar tarixiy jarayonda yangi fenomen emas, balki axborot vositalarining rivojlanishi bilan yanada kuchaygan hodisa sifatida namoyon bo'lgan. Zamonaviy davrda feyk yangiliklar fenomeni raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar yordamida kengroq auditoriyaga tezkor tarqalish xususiyatiga ega. Internetning ommalashuvi, smartfonlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot oqimi nazorat qilinmaydigan darajada tezlashdi. Bu esa feyk yangiliklarning tarqalishini osonlashtirdi va ularning jamiyat ongiga ta'sirini kuchaytirdi. Ijtimoiy tarmoqlarda senzatsion sarlavhalar bilan e'lon qilingan yolg'on ma'lumotlar foydalanuvchilar tomonidan tez tarqatiladi, ko'pincha ularni aniqlash yoki tekshirishga vaqt yetmaydi. Odamlar noto'g'ri ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishga majbur bo'ladi, bu esa siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Feyk yangiliklarning tarqalish mexanizmlari ham zamonaviy texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. Ularning asosiy vositalari orasida avtomatlashtirilgan botlar, klikbait sarlavhalar, manipulyativ video va fotosuratlar, noto'g'ri faktlar bilan ta'minlangan postlar mavjud. Feyk yangiliklar jamiyatning axborot madaniyati past bo'lgan qismlarida yanada tez tarqaladi. Bu esa jamiyatda noto'g'ri qarashlar va stereotiplarni mustahkamlashga olib keladi. Shu sababli feyk yangiliklar bilan kurashishning samarali yo'llarini ishlab chiqish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bugungi kunda feyk yangiliklarga qarshi kurashishning turli strategiyalari mavjud. Jumladan, faktlarni tekshirishga asoslangan saytlar va ilovalar, media savodxonlikni oshirish bo'yicha ta'lim dasturlari, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda yolg'on axborot tarqalishini cheklash mexanizmlari mavjud. Bularning barchasi feyk yangiliklarning tarqalishini kamaytirishga, jamiyat a'zolarini ongli ravishda axborot tanlashga va noto'g'ri qarorlar qabul qilishdan himoya qilishga xizmat qiladi. Feyk yangiliklar fenomeni ilmiy tahlil qilish va o'rganish uchun muhim manba sifatida ham qaraladi,

chunki u zamonaviy axborot makonining qiyinchiliklari va jamiyat ongidagi o'zgarishlarni aniqlash imkonini beradi. Feyk yangiliklar fenomeni tarixiy ildizlarga ega bo'lishi bilan birga, zamonaviy raqamli makon va ijtimoiy tarmoqlar bilan chambarchas bog'liq holda yangi bosqichga ko'tarilgan. Ularning jamiyat hayotiga ta'siri siyosiy, ijtimoiy va madaniy sohalarda sezilarli bo'lib, feyk yangiliklarga qarshi kurash strategiyalarini ishlab chiqish va axborot madaniyatini oshirish bugungi kunning dolzarb vazifasi sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Feyk yangiliklar fenomeni insoniyat tarixida yangi bo'lmagan, ammo zamonaviy raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali yanada kuchaygan hodisa sifatida namoyon bo'lmoqda. Ularning tarqalishi jamiyat ongiga, ijtimoiy qarashlarga va siyosiy jarayonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, shuningdek, axborot madaniyatining rivojlanishiga yangi talablar qo'yadi. Tarixiy nuqtai nazardan feyk yangiliklar manipulyatsiya va noto'g'ri ma'lumotlar tarqatish orqali har doim mavjud bo'lgan bo'lsa-da, zamonaviy davrda ularning tezkor tarqalishi va keng auditoriyaga yetkazilishi ularni yanada xavfli qiladi. Feyk yangiliklarga qarshi kurashish, ularni aniqlash va oldini olish strategiyalarini ishlab chiqish jamiyat uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Media savodxonligini oshirish, faktlarni tekshirish tizimlarini joriy etish va raqamli axborot maydonini tartibga solish orqali feyk yangiliklarning salbiy ta'sirini kamaytirish mumkin. Jamiyat a'zolari ongli ravishda axborot tanlay oladi, noto'g'ri qarorlar qabul qilish xavfi kamayadi va axborot makonida ishonchli muhit shakllanadi. Xulosa qilib aytganda, feyk yangiliklar fenomeni nafaqat tarixiy, balki zamonaviy axborot makonining ajralmas qismi bo'lib, uni o'rganish, tushunish va unga qarshi samarali chora-tadbirlar ishlab chiqish bugungi kunning muhim ilmiy va amaliy vazifasidir. Shu yo'l orqali jamiyatda axborot madaniyati rivojlanadi, raqamli davrning salbiy oqibatlarini kamayadi va axborot xavfsizligi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedov, R. “Axborot xavfsizligi va feyk yangiliklar” – Toshkent O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2020.
2. Yo‘ldoshev, S. “Raqamli media va axborot madaniyati” – Toshkent Akademnashr, 2019.
3. Mirzaev, A. “Ijtimoiy tarmoqlar va feyk yangiliklar tarqalishi” – Toshkent Fan va Texnologiya, 2021.
4. Karimova, D. “Feyk yangiliklar fenomeni: tarix va zamon” – Toshkent Universitet Nashriyoti, 2022.
5. Qodirov, N. “Axborot manipulyatsiyasi va jamiyat” – Toshkent Ma’naviyat, 2018.
6. Saidov, B. “Media savodxonlik va feyk yangiliklar” – Toshkent Ilmiy jurnal, 2021.
7. Raxmatova, L. “Internet va ijtimoiy tarmoqlarda yolg‘on axborot tarqalishi” – Toshkent Fan, 2020.

veb-saytlar

1. www.fake-news.uz
2. www.uzinfocheck.uz
3. www.mediaculture.uz
4. www.digitaljournal.uz